

موضوعات

کتابهای درسی در پایه های پنجگانه

هدیه های آسمان

حمیدرضا ایرانی
مدرس دانشگاه فرهنگیان

بخش آداب و اخلاق اسلامی

از شش تا دوازده سالگی در کودکان تغییراتی ایجاد می شود که منجر به درک خاصی از مسائل اخلاقی در آنها می گردد. کودک در دوره دوم تربیت خلق و خوی اطرافیان را تقلید نموده و مطابق آن رفتار می نماید. در تدریس و آموزش اخلاق نقش اصلی و اساسی به عهده «آموزش عملی» است تا «آموزش نظری».

لذا مهمترین بخش تربیت دینی در دبستان را بایستی به **تربیت اخلاق و آداب اسلامی** اختصاص داد. اگر رفتاری ملکه فرد شد، در صورت عدم انجام آن، فرد احساس نارضایتی از خود می کند. بایستی از موهبت فطرت پاک کودک در جهت ملکه شدن اخلاق اسلامی بهره برد. کودک با استفاده از روش **غیر مستقیم و مشاهده رفتار صحیح** از اطرافیان به **هماندسازی** اقدام می کند، اگر چه ممکن است در این رابطه نقص هایی داشته باشد. باید کودک را کمک کرد تا به تدریج ارزشهای اخلاقی را در خود درونی کند، تا در آینده نه از ترس تنبیه، یا تشویق، بلکه بخاطر ارزشمندی ارزش های اخلاقی، خود را مقید به رعایت آنها کند.

در آموزش معیار های اخلاقی، جنبه های **شناختی**، **عاطفی** و **رفتاری** اهمیت بسیار زیادی دارد. از جنبه های شناختی، آشنا ساختن با معیار کار خوب و بد و قضاوت درباره خوبی و بدی اعمال را در بر می گیرد و ایجاد حس رضایتمندی از انجام فعل اخلاقی و احساس ناخوشایندی از ترک آن به جنبه های عاطفی مربوط می شود بر همین اساس استفاده از موقعیت های عینی و واقعی و تکرار و تمرین و یادآوری مستمر از آموخته ها در موقعیت های مختلف از ضروریات این بخش می باشد و در این مورد از **بیان مستقیم**، **نصیحت**، **مقایسه**، و ... بایستی به شدت پرهیز نمود؛ چرا که در این دوره سنی، کودک مستعد احساس گناه در برابر اعمال و افکار خود هستند، داشتن شدت عمل در آموزش معیارهای اخلاقی باعث ایجاد چنین احساسی می گردد.

در تدریس و آموزش اخلاق نقش اصلی و اساسی بر عهده آموزش عملی است تا آموزش نظری، باید به خاطر داشته باشیم که تاثیر مثبت یک عملکرد صحیح ما به عنوان معلم بیش از ساعتها سخنرانی است. اثرپذیری فراگیران از رفتار ما به مراتب بیش از گفتار ما است دانش آموزان با کنجکاوی خاصی اعمال و رفتار ما را زیر ذره بین قرار می دهند و درباره آن داوری می کنند.

البته این نکته ضرورت آموزش های نظری را نفی نمی کند زیرا در هر حال در اخلاق نیز به آموزش های نظری نیاز داریم، اما در دوران کودکی بیش از دوره های دیگر باید بیشترین اهمیت را به آموزش های عملی داد.

در واقع، کودک از تمامیت شخصیت ما تاثیر می پذیرد و نه فقط در کلام و گفتار مستقیم ما و در صورتی که با این مسئله مهم توجه نشود، اگر بارها این کلام امام علی(ع) را برای او بخوانیم که «انظر الی ما قال ولا تنظر الی من قال» ثمری نداشته و کودک به «من قال» می نگرد نه «ما قال» .

همان طور که امام صادق (ع) می فرمایند «کونوا دعاء الناس بغير السنتکم» مردمان را به غیر زبان هایتان به سوی حق دعوت کنید. یا در جای دیگری می فرمایند «کونوا دعاء الناس باعمالکم و لا تكونوا دعاء بالسنتکم» مردم را با رفتار خود به سوی حق رهبری کنید نه با زبان خویش .

آری کوچکترین حرکت **نادرست** از سوی ما معلمان
می تواند آثار و نتایج مثبت ساعت ها درس و بحث
را نقش بر آب کند. بنابراین باید سعی شود هر چه
ممکن است آموزش های اخلاقی شکل عملی به
خود بگیرد و تنها به شعارهای اخلاقی بسنده نشود.

استفاده ی بیشتر از بیان غیر مستقیم در آموزش مفاهیم اخلاقی:

در آموزش های اخلاقی،

استفاده از شیوه ی داستان گویی یکی از مؤثرترین روش های غیر مستقیم است. محتوایی که بتواند ارزش های اخلاقی را در قالب داستان و حکایت ارائه کند، در صورتی که نحوه ی نگارش آن متناسب با روحیات کودکان دوره ی ابتدایی باشد و از جذابیت کافی برخوردار باشد، بسیار مؤثرتر از شیوه های دیگر است.

شیوه ی دیگر بیان غیر مستقیم در آموزه های دینی، بهره گیری مناسب از تصویر است که تأثیر آن می تواند به مراتب بیش از متن درس باشد. کتابی که جلد و نقاشی های درون آن بتواند مخاطب را به خود جذب کند، اثر گذاری خود را از نظر متون درسی دو چندان می نماید و آن را در ذهن و رفتار کودک ماندگار می کند.

از دیگر روش های مورد نظر در اخلاق می تواند **یادگیری مشاهده ای** باشد؛ به گونه ای که با رفتار الگوی خود نمونه ای بارز و دقیق آموخته های **نظری باشیم**، که از نکات مهم در این روش این است که قول و فعل معلم باید با یکدیگر هم خوانی داشته باشد در حقیقت شکست یا پیروزی دین در یک جامعه بیشتر در گرو عمل متدین آن است تا آموزش های نظری دینی و دانش آموزان بیشتر از گفتار به رفتار معلم نگاه می کنند.

روش های دیگری مانند **ایفای نقش** که دانش آموزان خود در جریان **یاددهی - یادگیری سهیم اند** و نقش ایفا می کنند تا رفتار مورد نظر را به نمایش بگذارند، می تواند اثرگذاری بیشتری در آموزه های اخلاقی داشته باشد و چنانچه روش های داستان گویی، پرسش و پاسخ، و یا هر روش دیگری با این روش ها تلفیق شود و مجال اندیشیدن و نتیجه گیری توسط کودک را فراهم آورد، می تواند اثربخشی لازم را در آموزه های اخلاقی در بر داشته باشد؛

همچنین می توانیم با بهره برداری مناسب و به موقع از رابطه با دانش آموزان، ایجاد حساسیت لازم برای رعایت یا عدم رعایت نکات اخلاقی در آن ها، تشویق فوری رفتارهای اخلاقی پسندیده آنان و ... دانش آموزان را در انجام و تثبیت عادات پسندیده یاری نماییم.

به عنوان مثال:

برای آموزش مفاهیمی مانند پوشش مناسب دختران، رعایت حقوق دیگران، نگهداری و حفظ طبیعت، تصاویر بهتر از متن می توانند پیام را به کودک برسانند و فراگیران نه تنها مقاومتی برای یادگیری از خود نشان نمی دهند، بلکه تمایل پیدا می کنند که متن مربوط به هر تصویر را بخوانند و از جزئیات محتوا با خبر شوند.

در آموزش موضوع اخلاق به دانش آموزان لازم است به نکات زیر توجه داشت:

- ۱- در آموزش معیارهای اخلاقی، شایسته است که هر سه جنبه آشنایی با کار خوب و بد، رضایت و علاقه مندی به انجام کار خوب و رفتار واقعی در موقعیت های گوناگون مد نظر قرار گیرد.
- ۲- در آموزش این مفاهیم باید از موقعیت ها و فرصت های عینی و واقعی استفاده نماییم.
- ۳- امکان تکرار، تمرین و یادآوری مستمر آموخته ها و عادات اخلاقی جهت تثبیت آنها در دانش-آموز را فراهم نماییم.
- ۴- در آموزش مفاهیم اخلاقی تا حد ممکن از بیان مستقیم، سرزنش، مقایسه و شدت عمل به دلیل نامطلوب و کم اثر بودن پرهیز نماییم.

۵- از ارزش های مفیدی چون بیان غیر مستقیم، توجه به منافع رعایت امور اخلاقی، تشویق فوری رفتارهای پسندیده و اظهار رضایت معلم استفاده نماییم.

۶- چون دانش آموزان برداشت بزرگسالان را نسبت به دستورات اخلاقی ندارند و برای فکر بزرگسالان ارزش قائل هستند بنابراین روش های تفهیم مسائل اخلاقی به آنها باید متفاوت از بزرگسالان باشد.

۷- به دلیل پذیرش و الگوگیری از رفتار بزرگسالان باید مربیان در زمینه تعلیم و تربیت از آگاهی ها و ویژگی های لازم و یکپارچگی در رفتار برخوردار باشند.

۸- شایسته است مربی متناسب با وضعیت و نیاز کلاس، هر درس از این بخش را به صورت پیمانه ای تدریس نماید. دانش آموز پایه های مختلف، در این بخش ضمن آشنایی با برخی از آداب و اخلاق اسلامی آشنا می شود.

اللهم صلى على محمد وآل محمد وعلى أزهارهم

